

Кенжебаев Д.О.

СИНХРОНДУУ КОТОРМО ЖАНА ВИДЕОТЕКСТТИН СИНХРОНИЗАЦИЯСЫ

Кенжебаев Д.О.

СИНХРОННЫЙ ПЕРЕВОД И СИНХРОНИЗАЦИЯ ВИДЕОТЕКСТА

D.O. Kenzhebaev

SIMULTANEOUS TRANSLATION AND SYNCHRONIZATION VIDEOTEXT

УДК: 410.+8.03(043.3)

Котормону түрлөргө ажыратууда анын негизги эки түрү белгиленип жүрөт. Атап айтканда, алардын биринчиси оозеки котормо болсо, экинчиси жазма котормо экендиги маалым. Макалада оозеки котормонун синхрондуу котормо жана видеотексттин синхронизациясы өңдүү түрлөрүнүн теориялык маселелери каралган. Ошондой эле синхрондуу котормону коштогон сырткы факторлор да иликтенди.

Негизги сөздөр: котормо, оозеки котормо, жазма котормо, синхрондуу котормо, видеотекст, синхронизация, психофизиологиялык аномалия.

Перевод классифицируется на два основных вида. В частности, к первому относят устный, а ко второму, соответственно, письменный перевод. В данной статье рассмотрены подвиды устного перевода как синхронный перевод и синхронизация видеотекста. Анализированы внешние факторы, имеющие влияние на переводческую деятельность.

Ключевые слова: перевод, устный перевод, письменный перевод, синхронный перевод, видеотекст, синхронизация, психофизиологическая аномалия.

The translation is classified into two main types. In particular, the first type includes oral, as to the second, respectively, translation. In this article the subtypes of interpretation as simultaneous translation and video synchronization of text. Analyzed external factors having an impact on translation activity.

Key words: translation, interpreting, written translation, simultaneous translation, videotext synchronization, psychophysiological abnormality.

Синхрондуу котормо. Которуунун синхрондуу түрүндө оригинал текст менен котормо тексттин ортосундагы мезгилдик интервал эң минималдуу чекке жетип, кээде бир эле мезгилде айтылып ошол эле мезгилде которулуп жаткандай да сезилет. Себеби котормочунун бир мезгилде угуп, түшүнүп, которуп жана айтуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу айрым изилдөөчүлөр тарабынан «психофизиологиялык аномалия» катары бааланат [1, 16-б.]. Бирок биз күнүмдүк турмушта бир эле учурда угуп, ошол эле учурда бирөөгө пикирибизди билдирип сүйлөп калган жагдайлар кездешпей койбойт. Мейли мындай эки тараптуу аракет бир тилдин чегинде болгон күндө деле, биз жогоруда аталып өткөн угуу, түшүнүү жана айтуу аракеттерин аткарып жаткан болобуз. Демек, синхрондуу котормочулардын бир эле мезгилде угуп, түшүнүп, которуп жана которулган информацияны кайра айта билүү жөндөмдүүлүгүн нормадан тыш-

кары психофизиологиялык аномалия катары баала-башыбыз керек.

Синхрондуу котормонун негизги шарттары катары котормочунун атайын кабинада отуруп авторду анда коюлган терезеден же экрандан көрүп анын сөзүн тыңшама аппараттын жардамы менен угуп которуусу эсептелет. Ал эми котормо отургучтарга орнотулган атайын тыңшама аппараттардын жардамы аркасында залда отургандарга трансляцияланат. Мындай кырдаалда котормонун отургандарга толук кандуу жеткизилиши үчүн эфирдин тазалыгы зор роль ойнойт. Ал эми котормочунун кебинин тазалыгына, дикциясына, артикуляциялык тууралыгына ашыкча плеоназмдардын ошондой эле «неме», «м-м» «а-а-а» сыяктуу “сөздөрдүн” колдонулбоосуна ырааттуу оозеки котормого коюлуучу талаптардан да ашып түшкөн эки эселенген, катуу талап коюлат. Мындан тышкары котормочунун үнүнүн кырааты (тембри) талаптагыдай болуусу шарт.

Үндүн кыраатынан тышкары котормочунун интонациясы да көңүл бурууну талап кылган маанилүү маселелердин бири катары саналат. Себеби котормочунун интонациясын котормо тексттин мазмунунун ажырагыс компоненти катары карашыбыз керек. Ушул себептүү котормонун мазмуну кандай интонациялык өңүттө берилип жаткандыгы да зор мааниге ээ. Ошондуктан синхрондуу котормочунун интонациясы ишенимдүү, жагымдуу, уккулуктуу болушу керек. Котормочунун интонациясынан анын которулуп жаткан тексттин мазмунуна болгон мамилеси билинбөөсү керек. Маселен, интонациянын агрессивдүү болуусуна жол берилбейт.

Адатта, синхрондуу котормочулар жуп болуп иштешет. 10-20 мүнөт өткөндөн кийин бири экинчисин алмаштырып, биринчи котормочу тыныгуу алып турат. Тыныгуу учурунда котормочу конференциянын материалдарын иликтеп ага байланыштуу терминдерди сөздүктөрдөн карап, зарыл учурда которуп жаткан кесиптешине көмөк көрсөтүп туруусу да ыктымал. Синхрондуу котормодо которуу бирдиги тексттин эң кыска сегменттери болгондуктан, котормочу ал бирдиктерди бир ойго бириктирүү менен логика-грамматикалык жактан байланыштырышы керек. Эгерде аларды туура байланыштыруу, трансформациялоо ишке ашырылбаса, котормо текст ошол сегменттердин логика-грамматикалык жактан байланышы жок тилдик фрагменттери болуп калуу коркунучу бар. Ошондуктан синхрондуу котормочуларда ойду боолголоо, прогноздоо көндүмүнүн болуусу да

зарыл. Башкача айтканда, котормочу которулуп жаткан сүйлөмдүн же айтымдын логикалык жыйынтыгына ал жыйынтык айтыла электе эле багыт алып, которууга даяр туруусун прогноздоо көндүмү (навык прогнозирования) деп түшүнсөк болот. Бирок айтыла элек ойду прогноздоо, божомолдоо дайыма эле туура боло бербейт. Башкача айтканда, автор котормочу болжолдоп жаткан ойдон башка ойду айтып калган учурлар которуу практикасында көп кездешет. Мындай учурда котормочу өз ичинен даярдап койгон оюн башка нукка бурууга жетише албай калса, которуунун кийинки фрагментинде оңдоо киргизүүгө аракет кылышы абзел. Ошол эле учурда котормочу автордун айтып жаткан кебинен артта калбоосу зарыл талаптардын катарында турат. Себеби артта калуу менен котормочу которулуп жаткан оозеки тексттин мазмундук багытын жоготуп коёру шексиз. Убакыттын тардыгы менен коштолгон мындай кыйчалыш жагдайда котормочу кебин мүмкүн болушунча кыска, так, ошол эле учурда информативдүү берүүгө аракетин жумшайт. Айрым учурда котормочунун көз карашында биринчи зарылдыктагы маалымат эмес деп табылган информация калтырылып, которулбай калуусу да адаттан тышкаркы көрүнүш эмес. Демек, синхрондуу котормодо котормочу үчүн мыкты эстутумдан мурда аналитикалык жана кептик көндүмдөр биринчи кезектеги зарыл талаптар экендиги талашсыз.

Синхрондуу котормо эки тилдин чегинен тышкары ырааттуу багытта которула турган үч тилдин чегинде да болуп калышы ыктымал. Маселен, эл аралык деңгээлдеги конференция, симпозиум, жолугушуулардын жүрүшүндө, айрым бир учурларда кытай, япон тилдеринде айтылган оозеки тексттер англис тили аркылуу которулуп жүрөт. Дааналап айтканда, бир котормочу япон, кытай тилдеринен англис тилине которот да, ал эми калган котормочулар англис тилиндеги оозеки текстти орус, немец, француз тилдерине которуп, синхрондуу котормо ишке ашырылат. Мындай жагдайда котормонун жыйынтык сапаты биринчи котормочунун которуу сапатына байланыштуу болуп калат.

Синхрондуу котормонун сапаттуу ишке ашырылышына кедергисин тийгизген кошумча факторлор катары автордун кебиндеги ар кандай мүчүлүштүктөр, ошондой эле андагы акцентти айтууга болот. Маселен, автор өз эне тили болбогон бөтөн тилде сүйлөгөн учурларда айтылып өткөн мүчүлүштүктөр ачык байкалат. Айталы, англис тилинде сүйлөгөн корей улутундагы адамдын кебиндеги акцент котормочуга оригинал текстти түшүнүүсүнө тоскоолдуктарды жаратышы мүмкүн. Мындан тышкары синхрондуу котормонун кыйынчылык жараткан жагдайларынын бири катары автордун кебиндеги шилтемелер жана алардын автор тарабынан өтө тез темпте окулушун да айтууга болот. Мындай кырдаалда котормочу тексттик үзүндүнү угуп, түшүнүп, которуп жана айтууга жетишпей калган учурлары да которуу практикасында кезигет. Буга карама-каршы

жагдай, тагыраак айтканда, автордун өтө эле жай темпте сүйлөшү дагы котормонун сапатына таасирин тийгизбей койбойт. Анткени узакка созулган орунсуз тынымдар котормо тексттин, башкача айтканда, котормочунун кебинин үзүл-кесилдигине алып келип, угуп жаткандар үчүн тексттин логикасы жоголот да, аларга котормочу автордун сөзүн толук которбой, же болбосо начар которуп жаткандай туюлушу мүмкүн. Бул учурда котормочу орунсуз тынымдардын болтурбоо аракетин көрүү максатында автордун кебин кыскартпастан, тескерисинче, которулуп жаткан тилге кеңейтип, кошумчалоолор аркылуу трансформациялап, жөнөкөй сүйлөмдөргө атоочтук, чакчыл түрмөктөрдү киргизүү менен, кенен адаптациялап которушу керек.

Синхрондуу котормонун, жогоруда сөз болгон түрлөрүнөн тышкары дагы эки түрү жөнүндө сөз козгоого болот. Биринчиси котормочулардын кесиптик слэнгинде шыбыроочу синхрон (шепетной синхрон) деп аталат [3, 77-б.]. Синхрондуу котормонун мындай түрүндө котормочу анын кызматынан пайдаланып жаткан бир адамдын же топтун жанында туруп алып, башкаларга жолтоо болбос үчүн аларга шыбырап которот. Башкача айтканда, кандайдыр бир иш-чарага катышып отургандардын дээрлик көпчүлүгүнө которуунун зарылдыгы жок болуп, ошол эле учурда бир же бир нече адамга автордун сөзүн которуу зарылдыгы келип чыкса, алар шыбыраган синхрончунун кызматынан пайдаланышат.

Шыбыроочу синхрон көбүнчө расмий эмес кырдаалдарда пайдаланылат. Маселен, расмий эмес жолугушууларда, театрларда, сый тамак үстүндө ж.б.

Синхрондуу котормонун дагы бир түрү бул – текшерүү синхрону (контрольный синхрон) [4, 55-б.]. Текшерүү синхронунда котормочу техникалык атайын каражаттар менен жабдылган бөлмөдө отуруп, оратордун кебин тыңшама аппараттын жардамы менен угуу аркылуу, которулуп жаткан текстти ошол замат компьютерге терип түшүрө баштайт. Синхрондуу котормонун башка түрлөрүндөй эле мында котормочуга оратордон артта калбоо талабы коюлат. Буга кошумча синхрондуу котормонун мындай түрү менен иштеген адис компьютерди карабай терип жазуу чеберчилигине ээ болушу керек. Мындай талаптар толук сакталган күндө дагы котормо текст толук болбой же аны дагы толуктап иштеп чыгуу зарылдыгы келип чыгышы да мүмкүн. Синхрондуу котормонун бул түрүнүн табияты оозеки котормо менен жазма котормонун каражаттарынан куралып, жыйынтыгында жазуу түрүндөгү котормо текст жаралат. Мындай көрүнүш, айрым учурларда котормо ишмердигин түрлөргө бөлүштүрүүнүн шарттуу мүнөзүнөн кабар берет.

Видеотексттин синхронизациясы. Оозеки синхрондуу котормонун бул түрүнүн синхрондуу котормонун башка түрлөрүнөн бир топ айырмаланган, өзүнө гана мүнөздүү жактары бар. Мындай синхрондуу котормо кинофильмде актерлордун кебин, же болбосо документалдуу фильмдерде диктордун айт-

кандарын микрофон аркылуу которуу аркылуу реализацияланат. Фильмдердин синхронизациясы кеңири практикалана баштагандан тартып, аларды дубляждо чет тилиндеги текстти актерлордун аткаруусунда котормо тилдеги текстке алмаштыруу иштери солгундоо тенденциясына өтө баштаган [2, 43-б.]. Мунун башкы себеби кинодогу актерлордун үн кырааты, интонациялары, түп нускадагы репликалардын спецификасы, фильмдин кадрларына карата жазылган үндүк фондор сыяктуу компоненттер фильмдин органикалык бүтүндүгүн түзүп тургандыктан, көрүүчүнүн аталган элементтерди оригиналдагыдай турпатта угуп, көрүү талаптарына байланыштуу. Ал эми жандуу синхронизацияда актерлордун оригинал тилдеги үндөрү төмөндөтүлүп, басайтылып ал эми котормочунун үнү салыштырмалуу бийигирээк берилет. Мындай котормодо котормочуга алдын ала фильмдин видеокассетасы менен чет тилиндеги монтаждык барактар (фильмдин текстти) берилет. Фильмди которуп баштаганга чейин котормочунун даярданып алуу мүмкүнчүлүгү бар. Бирок мындай котормонун кыйынчылыгы катары котормо тексттин фильмдин кадрларына убакыт параметри боюнча шайкеш келишин баса белгилөөгө болот. Тагыраак айтканда, оригиналдагы тексттин айтылуу узактыгы

котормо тексттин айтылуу узактыгы менен дайыма эле шайкештикте келе бербестиги белгилүү. Мындай учурларда котормочулар котормо текстти кыскартууга же, тескерисинче, узартууга барат. Себеби, маселен, оригиналдагы кыска репликаны котормочу узартып, кошумчалап же чечмелеп которуп отуруп алса, фильмдин ал репликага мазмундук жактан туура келбеген эпизоду башталып кетиши да мүмкүн.

Соңку мезгилдерде дүйнөлүк киноматографтын үлгүлөрүнүн кыргыз тилине синхронизацияланып которулуп жаткандыгы байкалат. Көпчүлүгү «Дөөлөт» студиясы тарабынан которулуп, теледен көрсөтүлүүдө. Ал эми кинофильмдердин которулуш сапаттары өзүнчө сөз кылууга арзыйт.

Адабияттар:

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение. - М., 2011.
2. Бауш К.Р. Сравнительное языкознание, прикладная лингвистика и перевод. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. // Сост. В.Н.Комиссаров. Международные отношения. - М., 1978.
3. Брандес М. Стиль и перевод. // Тетради переводчика. №5. - М., 1968.
4. Брандес О.П. Прагматика языка как переводческая проблема. // Тетради переводчика. №16. - М., 1979.

Рецензент: д.филол.н., профессор Мусаев С.Ж.